

O DRUGOJ DUBROVAČKOJ TISKARI

ŽARKO MULJAČIĆ

Iako je prva dubrovačka tiskara C. A. Occhija poslije žilave borbe za afirmaciju i osvajanje tržišta doživjela potpuni financijski neuspjeh,¹ vlada Dubrovačke Republike nije dopustila da se to korisno poduzeće, još uvijek jedino svoje vrste u Dalmaciji, ugasi. Nakon smrti prvog voditelja (29. prosinca 1787) poduzete su mjere da se spase najnužniji strojevi i zadrži u zemlji jedini preostali tipograf, Occhijev pomoćnik i sunarodnjak Andrea Trevisan.

O drugoj dubrovačkoj tiskari A. Trevisana poznati su samo neki podaci², pa smo stoga studirali sve sačuvane dokumente (Arhiva Republike i obiteljskih fondova koji su vlasništvo Historijskog arhiva u Dubrovniku) kao i sva sačuvana Trevisanova izdanja u želji da prikazemo ne samo rad ove tiskare nego i njen značaj u povijesti dubrovačkog i hrvatskog tiskarstva. Uzete su u obzir i vijesti raznih pisaca o knjigama koje je Trevisan publicirao a danas ih više nema ili nije poznato gdje se nalaze.

Odmah na početku treba reći da se ova tiskara bitno razlikuje od prethodne: dok je Occhi bio vlasnik najvećeg dijela dionica (sve dok ih nije prodao svom poslovnom drugu S. Marinoviću³), Trevisan je, kako je ispravno podvukao već V. Klaić,⁴ samo državni službenik, od Republike

¹ Usp. Ž. Muljačić, »O prvoj dubrovačkoj tiskari«, *Anali Historijskog instituta IAZU u Dubrovniku IV—V*, Dubrovnik 1956, 583—612. Naknadno smo ustanovili da je C. A. Occhi tiskao još jedno djelo. Usp. Ž. Muljačić, »Novi podaci s splitskom književniku Juliju Bajamontiju«, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor XXVII*, Beograd 1961, br. 1—2, str. 47—51. To bi bila 49. knjiga tiskana kod Occhija (*Il Viaggio Poemetto Epistolare*, s. I., s. a., pp. 32; tiskana je svakako prije travnja 1784, jer je tada izašla u Italiji recenzija). Ako je vjerovati V. Adamoviću, *Grada za istoriju dubrovačke pedagogije II*, Zagreb 1892, 25, da je vidio izdanje djela pod r. br. 12 iz god. 1787, cjelokupni broj Occhijevih izdanja iznosio bi pedeset.

² Usp. N. Gjivanović, »Štampari u starom Dubrovniku. Štampanja izvan Dubrovnika«, *Dubrovački zabavnik 1928*, Dubrovnik 1928, 58; M. Breyer, »Prilozi povijesti dubrovačkog štamparstva«, *Rešetarov zbornik iz dubrovačke prošlosti — Dubrovnik knj. II*, Dubrovnik 1931, 345; T. Jakić, »Štamparstvo u Dubrovniku«, *Knjiga i svet IV*, Beograd 1960, br. 27, str. 3. Prema Breyeru Trevisan je tiskao 59 djela. Svi ovi autori griješe u datumu kad je Martecchini preuzeo tiskaru. Umjesto 19. II 1801. treba 19. II 1802.

³ Ž. Muljačić, *o. c.*, str. 593, već početkom 1784. godine!

⁴ V. Klaić, *Knjižarstvo u Hrvata, Studija o izdavanju i širenju hrvatske knjige*, Zagreb 1922, 10: »Dubrovačka vlada uze štampariju u svoje ruke, pa joj je za upravitelja namjestila Mlečanina Andriju Trevizana.«

plaćeni upravitelj koji prima fiksnu plaću; dok je prva tiskara otpočela svoj rad kao dioničko društvo s kapitalom od 6.000 talira (tj. oko 13.200 dubrovačkih dukata),⁵ dotle je inventar (1 tijesak za tiskanje, 1 tijesak za uvezivanje knjiga, sanduci za slaganje, slova i nešto pokućstva) koji je Trevisan primio od maloviječnika, zaduženih da srede ostavinsku masu i namire Occhijeve dugove državi, privatnicima i neisplaćenom Trevisanu, vrijedio na dan 28. travnja 1789. svega 508 dukata i 30 dinarića.⁶ Otuda i različit naziv dviju štamparija: dok je Occhijevu resio naziv povlaštene štamparije (*Stamperia Privilegiata*), dotle je Trevisanova bila državna (*Stamperia Publica*). Ako se ta bitna razlika ima na umu, onda nam je jasan i stil rada dvaju prvih dubrovačkih tiskara. Imamo s jedne strane poduzetnog C. A. Occhija, potomka čuvene mletačke obitelji zaslužnih knjižara i štampara, koji se zanosi ambicioznim planovima o izdavanju gotovo svih naših starih pisaca i u tu svrhu traži pretplatnike u svim kulturnim centrima od Dubrovnika do Trsta i od Rijeke do Temišvara. Hrabro se bori s teškoćama: nastoji plasirati svoja talijanska i latinska izdanja i u Italiji, a u isto doba sprema odstupnicu (otvaranje tiskare u Splitu).⁷ Occhi je, ukratko, kapitalist pun inicijative, koji nastoji da iskoristi pretpreporodna strujanja u našim krajevima (koja će se razviti tek u doba trećeg dubrovačkog štampara Antuna Martecchinija). S druge strane stoji mnogo skromnija figura tipografskog radnika A. Trevisana, bivšeg radnika i svojevrsnog »štrajkolomca«,⁸ koji u 14 godina rada nije pokazao gotovo nikakvu inicijativu. Posao mu je tekao mirno, bez poremećaja, a plaća je stizala redovito, makar i manja nego ranije kad nije bio u državnoj službi. U svakom slučaju, budućnost mu je bila osigurana, jer pasti pod stečaj nije mogao. Stoga će i njegov značaj u povijesti našeg štamparstva biti mnogo manji: u četrnaest godina svog rada izdao je nešto više (23) djela nego njegov prethodnik u svega pet godina (odnos 49 : 72). Taj razmjer postaje za nj još nepovoljniji ako se uzmu u obzir broj tiskanih strana, format i oprema. Tome su doprinijele i skućene mogućnosti samih autora (koji se nisu smjeli upuštati u visoke troškove i velike naklade, naročito ako su im djela bila na hrvatskosrpskom

⁵ Ž. Muljačić, o. c., 587. U trenutku osnivanja društva Occhi je imao 17 dionica, Sebastijan Marinović dvije a Nikša Pucić jednu.

⁶ HAD, *Libro di fallimento di C. A. Occhi 1788* (u seriji 19., sv. 47), f. 1, pod citiranim nadnevkom: »Nota, che quest'oggi per i caratteri, torchio da legator di libri, casse per i caratteri, torchio di stampa, scanzie ed armarj consegnati ad Andrea Trevisan, secondo la nota data in Segreteria l'Eccelso Senato passò in conto del suddetto credito del Comune pp. mille seicento novanta cinque grossetti 10 che fanno ducati 508 : 30.«

⁷ Usp. Ž. Muljačić, »Pokušaj osnivanja tiskare u Splitu 1786. god.«, *Slobodna Dalmacija* br. 4065, 15. III 1958. Vjerojatno je tada, 1786. god., Occhi pipao teren u Splitu jer je bio zapao u velike dugove. Mašine doduše nije mogao iznijeti iz Dubrovnika, jer je već bio prodao sve svoje dionice, ali je zato mogao ponuditi boljem nudiocu svoje iskustvo i svoju radnu snagu.

⁸ A. Trevisan došao je u Dubrovnik krajem 1783. god. Jedini je ostao u Dubrovniku od četiri Occhijeva radnika, koji su, nakon intervencije mletačkog *capitano in Golfo* Z. B. Contarinija, usidrena u Gružu, dobili krajem 1784. dozvolu dubrovačke vlade da se vrate u domovinu. Bili su odbili da dalje služe Occhiju, koji im je bio obećao veće plaće nego što je mogao da im daje. Usp. Ž. Muljačić, o. c., str. 593—594, i 595, bilj. 44.

jeziku) i opća teška politička situacija tih godina (1788—1801), koja nije dopuštala Republici ni jača ulaganja, ni ublaženje cenzure.

Molba A. Trevisana koja je 17. ožujka 1788. razmatrana u Senatu i postupak s njom u vezi koincidiraju s delikatnom situacijom u kojoj se Republika nalazila zbog potajne umiješanosti u austrijsko-turski rat i velikih izdataka i briga u vezi s austrijskim operacijama u neposrednoj blizini.⁹ Stoga je Senat odgodio odluku i povjerio providnicima da sastave prijedlog kako bi se moglo »uskладiti postojanje jednog štamparskog tijeska u ovom gradu s uzdržavanjem štampara A. Trevisana« i o tome izvijeste u roku od mjesec dana.¹⁰ Nesačuvani plan, međutim, stigao je na dnevni red senatorske sjednice tek 21. svibnja 1788. Odlučeno je da će A. Trevisan, dok bude vodio tiskaru u državnoj režiji, primati dnevno 10 dinarića i da će za to vrijeme imati monopol u prodaji knjiga (misli se po svojoj prilici i na tuđa izdanja) državnim nadležstvima. Oprezni senatori nisu prihvatili drugi prijedlog da Trevisan ima isključivo pravo prodaje školskih knjiga u Republici.¹¹ Trevisan, koji je kod Occhija zarađivao oko 20 dukata mjesečno, pristao je da radi za svega sedam i po dukata (uz dopunsku malu zaradu od prodaje knjiga nadležstvima) jer nije imao drugog izlaza.

Poslije dvije godine rada Trevisan je pokušao da u povodu tiskanja novog izdanja značajnog djela dubrovačkog historika J. Lukarevića popravi svoje financijsko stanje te je zamolio Senat da prihvati posvetu te knjige i da mu ujedno poveća plaću za dva dinarića dnevno.¹² Štedljivi

⁹ Usp. Ž. Muljačić, »Dubrovnik i prva faza austrijske akcije u Crnoj Gori 1788. godine«, *Istoriski zapisi XI, knj. 14*, Cetinje 1958, str. 94—112, i tamo navedenu stariju literaturu. Upravo sredinom ožujka 1788. stanje je bilo izvanredno kritično, *v. ib.*, str. 100—105.

¹⁰ *Cons. Rog.* 195 (1787—88); f. 179—179b: »La prima parte è di accettare la Supplica di Andrea Trevisan letta in quel modo, e maniera, che poi si dirà. 24 contra 6. — — — La seconda di nò« (precerto). (Tekst molbe) »Illustrissimi, ed Eccellentissimi Signori. È ben noto all'Eccellenze Vostre in quale stato io mi ritruovo per la perdita del mio Principale quondam Padrone Carlo Occhi. Da una parte mi è cessato l'assegnamento, con cui unicamente campavo, e dall'altra non posso nemmeno restituirmi in Patria per motivi a loro ben noti. Mi presento dunque ai venerati Piedi dell'Eccellenze Vostre, e dalla Loro paterna clemenza ne imploro di rivolgere verso di me gli occhi di pietà, e di darmi qualche modo, come possa campare colla mia Professione in questa Città. Che alla grazia ecc.«

Zatim je odbijen prijedlog »di accomettere alli Signori Provveditori della Città, che formino un Piano sopra la sussistenza d'un Torchio di Stampa in questa Città, e lo riportino alla cognizione dell'Eccelso Senato: Con che per un Mese debba la Detta somministrare ad Andrea Trevisan grossetti dodeci al giorno« s 20 prema 10 glasova. Priljmen je, s 21 glasom prema 9, prijedlog bez stavke koja se tiče privremenog honorara, vjerojatno da se ne bi prejudiciralo budućie rješenje o definitivnoj plaći.

¹¹ *Cons. Rog.*, *ib.*, f. 221—221b: »La Prima Parte è di assegnare grossetti 10 al giorno ad Andrea Trevisan Stampatore, finehé terrà la Stamperia al servizio Pubblico; e con che egli solo abbia intanto la Privativa di servire gli Offizj Pubblici« (s 22 glasa prema 5. Odbijen je bio prijedlog »che egli solo abbia la facoltà di vendere i Libri di Scuola ai soliti prezzi e servire gli Offizj Pubblici« s 19 prema 8 glasova i usvojena je formulacija koju smo gore donijeli.

¹² *Cons. Rog.* 197 (1790), f. 60b. 24. IV 1790. odbijen je s 16 : 11 (i dva ustegnuta glasa) prijedlog »di accettare la Dedicà, che A. Trevisan fa alla Repubblica delle Opere di Luccari; e di accrescere il salario del detto Andrea con grossetti due al gior-

Senat prihvatio je tek u drugom čitanju 26. travnja 1790. da fungira kao pokrovitelj izdanja. Što se nagrade tiče, jednokratna pomoć od 50 dukata, koja je, također u drugom čitanju, odobrena Trevisanu, bila je ravna (1 dukat = 40 dinarića) otprilike trogodišnjem povećanju plaće.¹³ Očito je Senat pravilno ocijenio da će četrdesetogodišnji štampar¹⁴ raditi još barem desetak godina, kako se i dogodilo.

Čini se da se u to doba Trevisan oženio.¹⁵ S Anom Žitković iz Dračeva Sela u Dubrovačkoj Rijeci izrodio je od 1791. do 1796. dva sina i dvije kćeri,¹⁶ pa mu je po svoj prilici senatska nagrada bila ujedno i svadbeni dar.

Poslije 1790. službene vijesti o Trevisanu vrlo su škrte. Našli smo samo da su mu u Malom vijeću 31. svibnja 1793. određeni cenzori, koji su — kako se iz jedne precrtane formulacije dade zaključiti — birani ad hoc radi objavljivanja »Besjeda duhovnih« Brnje Zuzorića,¹⁷ ali im je dužnost bila da cenzuriraju i ostala djela.

Dubrovačka vlada i sva kulturna javnost bili su vrlo zainteresirani za izdavanje životnog djela Frana Appendinija. Stoga je Senat prihvatio posvetu koju mu je autor upravio i nagradio ga sa sto španjolskih peča. Malo poslije te sjednice, održane 13. kolovoza 1801, dok je od djela bilo tiskano tek nekoliko araka, umro je 14. listopada A. Trevisan. Idućeg dana pokopan je u crkvi Male braće.¹⁸

O daljoj sudbini rukopisa djela *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura dei Ragusei* saznajemo da je autor nagovarao Mlečanina Francesca Andreolu, koji je u Kotoru držao štampariju od

---

no«. Isto tako odbijen je i prijedlog »di accettare la Dedicca, che il suddetto Stampatore fa alla Repubblica delle Opere di Luccari, e di regalarlo con ducati 50 dei danari della Detta« sa 16 prema 11 glasova.

¹³ *Cons. Rog.* 197, f. 62b: »La prima parte è di accettare la Dedicca . . . « s 22 glasa prema 5; »La prima parte è di regalare il suddetto Stampatore Trevisan per la suddetta Dedicca con ducati 50, e di servirsi in predetta somma dei danari della Detta« s 22 glasa prema 3 protivna i 2 ustegnuta glasa.

¹⁴ Prema vijesti o smrti, *Liber mortuorum* 9 (1796—1821) dubrovačke stolne crkve, f. 52, po kojoj je »Andreas dictus Trevisan librarius aetatis suae ferme quinquagenarius« umro prethodnog dana 14. X 1801. zaključujemo da je rođen otprilike 1751. ili 1752.

¹⁵ 1788. god. još nije bio oženjen, jer to sigurno ne bi bio propustio istaknuti u molbi (v. bilj. 10). Nismo našli dokumenat o vjenčanju u maticama vjenčanih stolne crkve, pa je vjerojatno da se vjenčao u nekoj drugoj župi na teritoriju Republike.

¹⁶ *Liber baptizatorum* dubrovačke stolne crkve, sv. 10, f. 527: *Joannes Antonius Bartholomeus* »ex Andrea Trevisani Veneto et Anna filia Matthiae Sgitkovich conjugibus«, rođen 10. 4. 1791; ib., f. 555, *Bartholomeus Joannes Antonius*, rođen 23. 3. 1793; ib., f. 572, *Maria Dominica*, rođena 4. I 1795; ib., f. 589, *Helena Maria Catharina*, rođena 21. 10. 1796.

¹⁷ *Cons. Minus* 110, f. 89b: »Ser Lucas Vladislavi de Sorgo — Ser Orsatus Savini de Ragnina facti et creati fuerunt pro subscribendis Libris, qui edentur Typis hoc anno virtute et in executionem Partis Exc. Rogatorum Consilij captae sub die XXXJ Mensis Maii 1783.« Iznad tog teksta precrtano je: »facti et creati fuerunt Revisores Editionis Sermonum R. P. Zuzzeri e Societate Jesu faciendae in typographia Publica ab Andrea Trevisan« s napomenom: »Scritto per errore«. Njihovo odobrenje tiskano je u djelu pod r. br. 24 na strani XXIV.

¹⁸ *Liber mortuorum* 9, f. 52: » . . . cuius corpus in Divi Francisci illatum est cum intorticiis 12. Leonardus Gaudio Viceparocchus.«

1798. do 1802. da se privremeno preseli u Dubrovnik i doštampa ga, ali bez uspjeha.¹⁹ Andreola je vjerojatno već bio odlučio da se vrati u rodne Mletke, što je uskoro i uradio.²⁰ Njegov pomoćnik Antun Martecchini stigao je početkom 1802. iz Kotora u Dubrovnik te se ponudio Senatu da preuzme štampariju.²¹ Na sjednici 19. veljače 1802. odobreno mu je 16 dinarića dnevno²² (novac je u međuvremenu bio izgubio na vrijed-

¹⁹ *Arhiv obitelji Bizzarro I, Korespondencija*. Pisma Toma Krše Ivanu Bizzarru iz Dubrovnika u Mletke. U 8. pismu od 23. 10. 1801. piše: »La morte di Andrea Trevisan Stampatore a Ragusa ha per ora assolutamente interrotta la continuazione della stampa della notavi opera del Padre Francesco Appendini. Non ne sono stampati sin ora che 5 fogli soli. Il Padre Appendini suddetto si indirizzerà ad estero stampatore che probabilmente presto verrà a proseguirla e gli associati non rimaranno delusi nelle loro aspettazioni.« U 10. pismu od 22. 11. 1801. nakon vijesti da će početkom 1802. biti održana javna književna akademija u čast preminulog Bena Stojkovića Staya, čitamo: »Il summentovato Padre Appendini si era diretto al Signor Andreola stampator di Cattaro con esporgli lo stato, in cui è rimasta l'opera sua dopo la morte di Trevisan, ed i vantaggi che il suddetto Andreola avrebbe tiratto se collo trasferirsi provisoriamente a Ragusa si fosse assunto della continuazione della stampa di detta opera. Questo gli ha risposto negativamente sul proposito di portarsi qui, ma gli si è offerto di stamparla a Cattaro. Il Padre Appendini gli ha domandato consequentemente uno saggio delli suoi caratteri, ch'egli aspetta ora per decidere definitivamente se egli dovrà aderire a tale progetto, o differire per l'anno venturo qualche passo allorché portandosi a Roma ivi ne farebbe l'Edizione«. Dodaje na kraju: »Questo anno abbiamo qui una Compagnia Comica, che oggi è arrivata da Barletta. Ce sont des mauvais sujets.«

²⁰ Usp. N. S. Martinović, »Štamparija Franćeska Andreole«, *Istorijski zapisi VII*, knj. X, sv. 2, Cetinje 1954, str. 514—523; R. Kovijanić, »Andreola, F.«, *Enciklopedija Jugoslavije I*, Zagreb 1955, 106. Uz ovu štampariju, koja je od 1798. do 1802. konkurirala Dubrovniku, potrebno je spomenuti i mnogo opasnije konkurentne zadarske tiskare A. Bubalinija (1791—1794) i D. Fracassa (1797—1803). O obojici v. V. Maštrović, *Jadertina croatica I*, Zagreb 1949, str. IX—X i 3. i d. O drugome v. P. Galić, »Knjige prvoga zadarskog tiskara Fracassa u Naučnoj biblioteci u Zadru«, *Bibliotekarstvo IX*, 1963, 2, str. 37—41. i V. Maštrović, »Bibliografija knjiga izdanih u Zadru od 1797. do 1814. godine«, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku I*, Dubrovnik 1952, str. 385—416.

²¹ Vjerojatno je F. M. Appendini, persona grata dubrovačke vlade, kome je (*Cons. Rog. 208*, f. 95b), odobrena pomoć od »Pezze collonarie Cento effettive« za djelo koje je godilo dubrovačkom patriotizmu, predložio usmeno Senatu da primi A. Martecchinija u službu, jer nije sačuvan tekst nikakve njegove molbe niti se ona spominje u senatskoj odluci.

²² *Cons. Rog. 208*, f. 146: »La prima parte è di assegnare ad Antonio Martecchini nuovo Stampatore grossetti sedeci al giorno per suo salario con quelli privilegi che inapresso gli si accorderanno« (s 25 glasova prema 3 protivna i s jednim uzdržanim). »La prima parte è di terminare, che nessuno possa aprire la Stamperia a Ragusa durante la vita o la permanenza a Ragusa del suddetto Martecchini, e di terminare, che il medesimo debba servire il Pubblico di tutti i libri necessarij a prezzo da tariffarsi dall'Eccellentissimo Minor Consiglio, e di terminare, che tutti i Capitani della nostra navigazione debbano prendere dal medesimo il libro per il loro Bastimento col pagarglielo a Ducati tre per ciascuno (jednoglasno). »La prima parte è di accordare al detto Martecchini la privativa di vendere l'inchioostro, penne da scrivere e libri da scuola« (s 20 glasova prema 9). Odbijena je bila dopuna ovog zaključka: »di accordare al detto Martecchini per tre anni la privativa della carta da scrivere d'ogni qualità con che l'Eccellentissimo Minor Consiglio debba ogni anno tariffare i prezzi della detta carta« s 15 prema 13 glasova. Konačno je zaključeno, s velikom većinom od 25 glasova prema 2, »di accordare al suddetto Martecchini per inventario l'uso degli Istromenti, e Caratteri della Stamperia con Pieggiarla da approvarsi dall'Eccellentissimo Minor Consiglio, con che l'Eccellentissimo Minor Consiglio debba far esaminare, se nei

nosti, a osim toga Senat nije imao drugog kandidata) uz druge privilegije. Nakon povoljnog rješenja Martecchini se vratio u Kotor. Još krajem travnja iste godine nalazio se tamo a posao je čekao.²³ Početkom lipnja već su se uveliko tiskale neke manje važne stvari vezane za rok,²⁴ a tek krajem lipnja Appendini je uspio da se njegov rukopis ponovno uzme u posao.²⁵

Nakon nepune godine rada Martecchini je ustanovio da su slova, koja se još od 1783. god. nisu mijenjala, za rashod, pa je zamolio Senat za dopuštenje da kupi nova slova i pristao da nadoknadi taj trošak od 150 »tvrđih pečca« na taj način što će, dok se dug ne namiri, svake godine vraćati državnoj blagajni 40 dukata od svoje plaće. Senat mu je to odobrio 21. travnja 1803,²⁶ a 25. lipnja iste godine dao mu je tromjesečni plaćeni dopust s time da pođe u Mletke.²⁷ Po svoj prilici to je putovanje bilo u vezi s nabavkom novih slova, koju je opjevao Urban Appendini.²⁸ U 1804. god. uglavnom je likvidirano pitanje Occhijeve ostavinske ma-

---

detti Istromenti, e Caratteri vi sia qualche avanzo del defonto Trevisan, e lo riportati alla cognizione dell'Eccelso Senato.« Iz posljednjih riječi dade se zaključiti da je Trevisan, u toku svog djelovanja, bio otkupio ili kupio dio inventara te da je možda, na ta obrtna sredstva, imao pravo na dio dobiti. 24. 3, u pismu 12, T. Krša javlja uglavnom isto, tj. da je Martecchini prihvatio uvjete.

²³ *Arhiv obitelji Bizzarro I*, u 71. pismu od 28. 4. 1802. Antun Krša javlja Ivanu Bizzarru da I svezak Appendinijeva djela nije izašao jer je Martecchini još u Kotoru i vraća se tek za 8—10 dana. Dan prije, Tomo Krša u 13. pismu javlja da će se, po dolasku Martecchinija, najprije tiskati stihovi i proza u čast preminulog B. Stojkovića Staya.

²⁴ *Arhiv obitelji Bizzarro I*, u 74. pismu od 8. 6. 1802. Antun Krša javlja rodaku I. Bizzarru: »Il Signor Martecchini tra pochi giorni si metterà a stampare l'Orazione del Padre Appendini per Monsignor Stay, e una raccolta di Poesie Italiane e Latine sullo stesso soggetto. Finita ch'egli ne avrà l'Edizione, che non dovrà portargli che poco tempo, egli intraprenderà la stampa delle Antichità Illirico-Epidauritane che la morte dello stampatore Trevisan avea interrotta.«

²⁵ *Ib.*, pismo 76. od 21. 6. 1802: »Il Padre Appendini comincerà dimani a far metter sotto i torchj le sue antichità Illirico-Epidauritane.« *Ib.*, pismo 90. od 8. 7. 1802. Zbog Appendinijeva djela sva ostala čekaju.

²⁶ *Cons. Rog.* 209, f. 65—65b. Tekst molbe, prihvaćen s 21 : 4, glasi: »Illustrissimi ed eccellentissimi Signori. Vostre Eccellenze con diverse sagge e generose disposizioni hanno fatto vedere di voler efficacemente, che sussista la Stamperia in questa Città; ma non hanno ancora provveduto intieramente a tutto quello, che è necessario per conseguimento di un fine così plausibile. Tutti i Caratteri, che si trovano nella Bottega quale più, quale meno sono affatto logori e consumati, così che potranno appena servire ancora per qualche altro mese, e poi converrà abbandonare totalmente ogni intrapresa di stampe. Se l'Eccellenze Vostre credono a proposito di prevenire questo inconveniente, è indispensabilmente necessaria la provvista de' nuovi Caratteri, per la quale vi abbisognano Pezzi duri cento e cinquanta. E dovendo con questa provvista essere io principalmente l'avvantaggiato, concorrerei di buon animo a questa spesa; e perciò mi obbligo di pagare alla Pubblica Cassa Ducati quaranta all'anno dal mio Salario sino al totale rimborso dell'importo dei suddetti Pezzi duri Cento e cinquanta. Che alla grazia ecc.«

²⁷ *Cons. Rog.* 210, IV. sv., f. 66b—67.

²⁸ U. Appendini, *Carmina. Accedunt selecta illustrium Ragusinorum poemata*, Ragusii 1811, str. 25—30. Pjesma ima naslov *Cum ex senatus consulto novae formae pro publico typographio anno MDCCCIII comparatae sunt*. Šesta je po redu od tu tiskanih elegija.

se.²⁹ Spomenuti financijski potez predstavlja početak oslobađanja Martecchinija od državne službe i pretvaranje tog državnog poduzeća u privatno.

Prateći dalju sudbinu Appendinijeva djela, ponešto smo se udaljili od naše teme i zašli u raspravljanje o trećem dubrovačkom tiskaru. To je ipak bilo potrebno, jer nam detalji na koje smo naišli bolje osvjetljaju ne-prilike koje je Trevisan imao u svom radu sa zastarjelim slovima.³⁰

Kako M. Deanović i T. Jakić spremaju već odavna potpuni popis svih dubrovačkih izdanja od 1783. do 1941. godine, naš će popis Trevisanovih izdanja, koji ne pretendira da bude kompletan, sadržavati najnužnije bibliografske podatke. Naslovi su skraćivani i služe za prvu orijentaciju čitaoca. Veću pažnju posvetili smo raznim podacima koje smo našli u predgovorima, posvetama, pogovorima i samom tekstu tih izdanja kad nam oni mogu nešto novo reći o kulturnoj atmosferi tog doba.

Knjige se navode po godinama izdanja uglavnom abecednim redom. Kad autorovo ime nije poznato, uzima se u obzir prva imenica u naslovu. Tako postupamo i kod kolektivnih djela. Kod djela koja sami nismo vidjeli oslanjamo se na podatke nađene u literaturi i navodimo naslove kako su ih zabilježili oni koji su ih vidjeli. Nesamostalna djela (npr. aneksi koji su se lijepili uz djelo *Regolamenti della Repubblica di Ragusa per la navigazione nazionale* kako bi neki novi zakonski paragraf bio usvojen) navode se opisno, tj.: Aneks (ad . . .)³¹

Uz svaku knjigu navodi se kratica knjižnice u kojoj smo djelo našli ili u kojoj je ono katalogizirano, a danas ga više nema. Te su kratice: NBD — Naučna biblioteka u Dubrovniku, NBZ — Naučna biblioteka u Zadru, Sv. — Sveučilišna knjižnica u Zagrebu, HAD — Historijski arhiv u Dubrovniku, KMB — Knjižnica Male braće u Dubrovniku, C — Bogišićeva biblioteka u Cavtatu, Prag — Slovanská knihovna, Prag.

Djelo *Esercizio accademico di trigonometria rettilinea e sferica da tenersi da signori scolari di filosofia, e matematiche il secondo anno del loro corso nel Collegio delle Scuole Pie il dì . . . aprile 1788*, na kojem je u sačuvanom primjerku u KMB rukom upisan u praznini broj 15, ubrojili

²⁹ Ž. Muljačić, o. c., 602.

³⁰ Zato su mnoga Trevisanova izdanja tehnički bila vrlo neugledna. U. Appendini, o. c., imao je na umu ne samo značaj tiskare uopće nego i estetsku stranu. On pjeva, str. 26, slaveći uzvišeni Dubrovnik (celsa Ragusa) ovako:

»Illorum doctos tu caeca e nocte labores
Eripiens proelis sedula subjiçeres,
Dira tot eximias ne sensim oblivio chartas
Obruat, annorum aut triste terat senium.
Cavit at hoc etiam solers sapientia Patrum,
Sponte tibi hoc etiam laudis habere dedit,
Nam formas jussit fulgenti ex aere parari,
Queis non insignis desit ab arte lepor,
Unde legentum oculos subjecta volumina, mentemque
Ingenti capiunt saepius illecebra.«

³¹ Na te je anekse upozorio V. Foretić u radu »Crtime iz pomorske povijesti«, *Za-đarska revija XI*, 1962, 5, str. 382—386. Sačuvani su — što se zna — samo na primjerku koji se nalazi u Pomorskom muzeju u Dubrovniku.

smo u Occhijevu djelatnost.³² Ono je vjerojatno izišlo iz štampe nakon Occhijeve smrti, i stoga ne nosi oznake izdavača. Po datumu priredbe su-
deći, to je djelo trebalo da izađe prije 15. 4. 1788, dok je Trevisan službe-
no uzet u službu 21. 5. 1788. Prema tome, to djelo nismo mogli ubrojiti
u njegova izdanja.

Nismo posebno navodili letke.

Izdanja koja su vjerojatno Trevisanova a spominju ih ili suvremenici
bez pobližih oznaka ili Kukuljević³³ navode se u posebnom dodatku po-
slije popisa Trevisanovih izdanja.

Zahvaljujemo svima koji su nam u radu pomogli, a osobito kolegi
Miroslavu Pantiću i češkom lingvistu F. V. Marešu. Prvi nam je dao po-
datke o dubrovačkim izdanjima u Pragu s mikrofilma na kojem je snim-
ljen katalog knjiga koje su pripadale M. Rešetaru, a drugi nam je poslao
bibliografske podatke o djelima koja se u tom fundusu nalaze a nema ih
u našoj zemlji (ili nam početkom 1962. nisu još bila poznata a kasnije
smo ih našli).

Naslovi se donose u tadašnjim pravopisima. Znak ſ (dugo s) koji se
u Dubrovniku čitao s (digram ſc = ž) a u nedubrovačkih pisaca š bilje-
žimo, iz tehničkih razloga, sa s.

POPIS TREVISANOVIH IZDANJA

1788?

1. (FERIĆ ĐURO) *Sgode od boja kê sljedisce oko Spuscja i Scjabglja-
ka godiscta 1788 slocene u pjesan po G. F. u pohvalu gospodina Fi-
lipa Vukassovichja is Segna . . .* S. l., s. n. e., str. 16, 8°, NBD, Sv.,
KMB.³⁴

³² Ž. Muljačić, o. c., 606.

³³ I. Kukuljević Sakcinski, *Bibliografija jugoslovenska, knj. I, Bibliografija br-
vatske, dio prvi. Tiskane knjige*, Zagreb 1860, često se pokazao manjkav ili nepouzdan.
Mnogo su pouzdanije, iako ne bez grešaka, bibliografija G. Valentinellija i Katalog
biblioteke I. Čulića (= KMB) I. A. Kaznačića. Podatke koje ova dva autora sadrža-
vaju, kao i kataloške listiće koji su izlučeni iz kataloga KMB kad se ustanovilo da su
dotične knjige nestale smatrali smo sigurnima, pa smo ih uvrstili u Popis. Bibliograf-
ske jedinice koje donosi samo Kukuljević dajemo u Dodatku.

³⁴ To djelo, koje Kukuljević, br. 2279, krivo pripisuje J. Krmpotiću, učesniku
austrijske ekspedicije u Crnoj Gori, inače autoru druge jedne pjesme u vezi s tim ra-
tom, svakako je pisao Dubrovčanin. Da se kratica G. F. ima shvatiti *Giuro Ferrich*,
tvrdimo na osnovu rukopisa R 5216, adl. 2, u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, koji
ima potpuniji naslov; kratica je razriješena, a olovkom je dodano da je I. R., pri-
jatelj Vukasovićev, o čijem je trošku tiskana pjesma, Ivan Rudenjak. Usp. i Ž. Mu-
ljačić, o. c. (bilj. 9 naprijed), str. 112. Na rukopisu je Velimir Gaj dodao: »Ovo bješe
pritješteno u Dubrovniku.« U rukopisu postoji posveta F. Vukasoviću, koje u djelu
nema. Pjesma lijepo ilustrira antitursko i proaustrijsko raspoloženje kod jednog dijela
Dubrovčana. Usp., npr., ove stihove na str. 16:

»Vidim smartnom u bljedilu
Turski Mjesez gdje sapadâ
Sa u vjek stati u tannilu
I ne istechi vech ikadâ.

1789.

2. Aneks (ad *Regolamenti della Repubblica di Ragusa per la navigazione nazionale*. Ragusa 1784), str. 3 + 1 (paginirano 17—19).
3. (BAJAMONTI JULIJE) *Elogio del Boscovich . . .*, s. a., s. n. e., 40, 8°, NBD, KMB.³⁵
4. (BRUEROVIĆ MARKO)³⁶ *Per le faustissime nozze dell'egregio cavaliere conte Nicolò Sorgo colla ornatissima dama contessa Elena Sorgo*. Terzine, 11 + 1, 8°, NBD, KMB.
5. *Misli karstianske is sabava duhovnieh sv. Ignazia Lojole isabrane po jednomu ozu druscebe Jesussove*, str. 96, 16°, KMB, C.
6. *Trattenimento Accademico sopra la Metafisica, Geometria ed Algebra per gli studenti di Filosofia e Matematiche per il primo anno del loro corso nel Collegio delle Scuole Pie il dì 17 Giugno 1789*, str. 16, 8°, KMB.

1790.

7. (BAJAMONTI JULIJE)³⁷ *Per le faustissime nozze dell'egregio cavaliere conte Raffaello Gozze colla ornatissima dama contessa Marina Sorgo*. Ode, str. 10, 8°, NBD, KMB.
8. (LUKAREVIĆ JAKO) *Copioso ristretto degli annali di Ragusa di Giacomo di Pietro Luccari Gentiluomo Raguseo libri quattro. Dedicati all'Eccelso Senato di Ragusa*,³⁸ str. XXIII + 325 + 6, 8°, HAD, NBD, NBZ, KMB.

Orla vidim dvoglavoga
Pricestitom gdino u slavi
Priko Svjeta Otmanskoga
Rastriet krila jurse spravi.

³⁵ KMB ima i II, napuljsko, izdanje te knjige. Usp. *Biblioteca di fra I. Ciulich nella libreria de'RR. PP. Francescani*, Zara 1860, br. 1690.

³⁶ Usp. *Biblioteca . . .*, br. 2856. Da je autor čovjek kome je hrvatskosrpski jezik miliji u poeziji i stanje u Dubrovniku 1789. god. dobro poznato, vidi se iz zaziva italskih muza i slavljenja dubrovačke neutralnosti:

* . . . . .
Itale Muse, or che alma gioia innonda
Il vetusto Epidauro all'Adria in riva,
Non v'incresca lasciar l'amena sponda
Del bel Paese, che Appenino parte
E l'Alpe argente, e un doppio mar circonda;
E valicato il mar, a questa parte
Facili a voti miei movete, e il grido
Non vi atterrisca del vicino Marte.
Qui Pace alberga, ed hanno in questo lido
L'Arti, e gli Studj genial soggiorno,
E Le Grazie, e 'l Piacer e 'l Dio di Gnido.«

³⁷ I. Milčetić. »Dr Julije Bajamonti i njegova djela«, *Rad* 192, 1912, str. 110. i 220, donosi vijest da je Bajamonti spjevao nekoliko pjesama u čast tog vjenčanja, ali nema sigurnih dokaza da bi ova bila njegova.

³⁸ Posveta jasno pokazuje da se Trevisan osjeća u Dubrovniku strancem: »Eccellenze. La Vostra storia esposta imparzialmente da un illustre vostro scrittore e cittadino, fu sempre dagli intendenti ricercata e apprezzata moltissimo; ella dichiara le imprese di una nazione saggia, virtuosa, e libera . . .«

9. *Officize prikratko za cjastiti Prisveto Sarze Jesussovo is Latinsko-ga jesika u Slovinske Pjesni po jednomu Zarkovgnaku is Dubrovni-ka slocseno i Prisvjetloj Gospogbi Marii Gradi Pozza Vladizi Dubrovackoj na ciast poklogneno, i prikasano*,³⁹ str. 48, 16°, KMB.
10. (PUCIĆ NIKOLA) *Nell'avvenimento di Leopoldo II al trono di Boemia e d'Ungheria ecc. Canzone. Conte Niccolò Luc. de Pozza*, str. 1, in folio, Prag.
11. (SORKOČEVIĆ MIHO)⁴⁰ *Commentariolus Ludovici Cervarii Tuberonis De Origine et Incremento Urbis Rhacusanae Ejusdem Ditionis Descriptio Auctore Nicolao Joannis Bona et Stephani Gradi Antiquitatum Rhacusanarum Brevis Diatriba. Hic Accedit de Illustribus Familiis, quae Rhacusae Extant ad Amplissimum Senatuum Elegia Didaci Pyrrhi. Cum Notis Supplementis*, str. 2 + 83 + 1, 8°, HAD, NBD, KMB.
12. *Trattenimento Accademico sopra la Meccanica per i signori Niccolò di Pozza, Baldassare Sivrich e Michele Daddich, studenti di Filosofia nel corso delle Scuole Pie il dì 7 Luglio 1790*, str. 16, 8°, NBD, KMB.

1791.

13. Aneks (ad *Regolamenti* . . . , kao pod r. br. 2), str. 2 (bez paginacije).
14. (FERIĆ ĐURO) *Paraphrasis psalmodum poetica*⁴¹ *auctore Georgio Ferrich Ragusino Cui accedit altera in utriusque Testamenti Cantica cum annotationibus*, str. XII + 288; 35 + 3, 4° HAD, NBD, KMB.

³⁹ U jednoj napomeni unutar knjižice čitamo da je jedan njen dio uzet »is knji-ghâ Posctovanoga Oza Scimuna Courdons kanonika redovnoga sv. Vittora u Parigiu«.

⁴⁰ M. Sorkočević je naveden kao autor, jer je njegovim trudom priređeno izdanje djela I. Crijevića Tuberona i drugih autora. Njegove su i bilješke. Djelo sadržava više historijske i arheološke građe nego što se iz naslova vidi. Zanimljivo je što se učeni pisac stidi da slabo poznaje »ilirski« jezik i književnost, koje toliko cijene suvremeni evropski učenjaci. Na str. 76—77, čitamo: »Fateor autem, quod pudet me, qui haec predico, aliorum potius, quam proprio iudicio acquiescere debere; sero enim et summis labris Illyricas literas attingi, alibi detentus, et in diversa, non ausim tamen potiora dicere, saepe distractus. Desiit enim jamdudum apud nos studium hujus linguae nobilissimae, antiquissimae, et cujus Gesnero teste, usus est integris sexaginta nationibus, quaeque ideo quartam Europae, atque aliquam Asiae partem pervasit. Dum enim extera nimis curiose sectamur, nostra prave despiciamus. Non in eodem pretio illam habuit Carolus IV, qui in illo diplomate, quod aureum vocant, Romani Imperii Electoribus praescribit, ut septennes filios praeter Italicam, Latinamque, Illyricam linguam doceant; non majores nostri, apud quos seculo XIV, XV, et XVI praeclarissime viguit; tanta est autem illorum temporum seges, ut quamplurima volumina confici possent, si modo omnia heroica, dramatica, didascalica, et erotica, quae a plusquam triginta poetis habentur, quaeque adhuc inedita sunt, in ordinem redigerentur (M. Sorkočević očito pozna Očhijeve manifeste, op. Ž. M.). Nec desent, absit verbo invidia, qui cum Petrarcha, Tasso, Chiabrera, aliisque forsitan essent comparandi. Nostra vero dialectus, quae est una ex octo similibus, in quas Leibnitio teste, Illyrica lingua dispertitur . . .« Djelo je posvećeno kontu Agostinu Carliju de Rubeis.

⁴¹ Ferić posvećuje djelo zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu, kojeg je vjerojatno upoznao u Italiji (Ferić je studirao u Loretu, a Vrhovac u Bologni). Ferić hvali Vrhovčeve namjere da tiska knjige na našem jeziku: »Id enim ipsa loquuntur

15. (MARČI NIKOLA) *Scivot i pokora sv. Marie Egipkigne*,⁴² *slosceni u sces Pjesni iesika slovinskoga po Niccoli Marci popu Dubrovčjaninu*, str. 115+ 1, 8°, NBD (oštećeno).
16. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP)⁴³ *Contro la moda biasimevole del seno svestito nelle donne. Lettera ascetico-morale-teologica di un teologo ed accademico Etrusco Dalmatino a cristiana signora*, str. 41 + 1, 8°, KMB.
17. (PORRETTI FERDINANDO) *Grammatica della lingua latina ad uso degli scolari nei Collegj delle Scuole Pie da don Ferdinando Porretti*.⁴⁴ *Parte I, ed. XVII*, str. 270, 8°, KMB (sign. 18-III-10; nema je).
18. *Trattenimento Accademico*⁴⁵ *per i signori Marino di Pozza, Luca Stulli, Giovanni di Natali, Giovanni Dinarich studenti di Filosofia il primo anno del loro corso nel Collegio delle Scuole Pie il di 31. Maggio 1791*, str. 12, 8°, KMB.

1792.

19. *Ordo officii divini*.⁴⁶

volumina, Divinique Libri testantur, quos in idioma Gentis nostrae magna parte jam traductos curam suscipis evulgandi.« J. Bajamonti, pismo 7. od 22. 7. 1790, naručio je iz Splita veći broj psaltira. V. fond Kaznačić, Arhiv JAZU u Zagrebu, XV 21/A IV.

⁴² Na Lopudu se čuva još jedan primjerak ove knjige. Usp. K. Perinić, »Jedna bibliografska rijetkost. Nikola Marci, dubrovački pjesnik 18. st.«, *Republika X*, Zagreb 1954, 7—8, str. 649—651. Autor je posvetio djelo dubrovačkom latinistu B. Džamanjiću. Hvali mu »plemenstvo« ali ističe da je od plemstva po krvi vrednije plemstvo duha: »Alli ja gledam ono Plemenstvo, koje cjoviek stece samo po sebbi, i prihodi sva ina Plemenstva, uspomenu od koga ne smarsivaju svj vjeki napredni, i pokomu se (na gneki nacin) cine gliudi neumarlj. To se nahodi u V. G. P. tojes krepos, snagne, kniscnos, mudros, i dobrotu, i ostali uredi, skojem Vas je Bogh nadario. To je ono Plemenstvo pravo, koga svak, koje mudar imobi veoma darsciat u zienni.« »Pridgovor mudromu setiozu« zanimljiv je jer autor pripovijeda kako je kao mlad napisao dvije pjesme, zatim je 30 godina župnikovao i tek kad je došao u »ovu pustignu Gospe od Milosardia«, stavio se na posao da opiše život Marije Egipatske. Brani se što je u prva 2 pjevanja stavio »gneke pricize koje u italianski jesik sovuse Favole i da sam stavio gnekoliko pripoviesti od sgodâ svietovnieh« . . . ali »svesu to kitte piesnicke, a ja vierujem svescto vieruje sveta Zarqua rimska.« Svjesno je nastojao da se drži autora »i niesam mogo ismiscgliat, erbih laggo, i negovorio istinu«.

⁴³ Da je anonimni autor Pavlović Lučić, vidi se ne samo iz njegovih titula, koje se ponavljaju u djelima od njega potpisanim, nego i iz njegova priznanja. U *De Comato et Crispulo Clerico Brevis Diatriba Jo: Josephi Paulovich-Lucich ad Nob: et Clar. Virum Dominicum Marinum Slatarichium Equitem Rhacusinum*, Romae 1794, nalazi se *Catalogus Latinorum, Illyricorum, et Italicorum Librorum, quos ab anno MDCCCLXXXV usque ad annum MDCCXCIV Author hujus Diatribae edidit*. Tu se, između 25 knjiga, nalazi i ta.

⁴⁴ To je djelo bilo, uz druge udžbenike istog autora, od kojih se mnogi nalaze u dubrovačkim bibliotekama, već više puta tiskano u Italiji. Pretiskano je za potrebe dubrovačkog kolegija.

⁴⁵ Spomenuta 4 studenta govorila su o psihologiji, algebr (41 problem) i geometriji (23 problema).

⁴⁶ N. Gjivanović, »O nekim starim dubrovačkim dijecezanskim kalendarima«, *List dubrovačke biskupije*, 1916, 8, str. 111—113, donosi vijest da je Trevisan tiskao te kalendar za godine 1792. do 1801. Kotorska štamparija Andreola tiskala je kalendar za 1802, Martecchini za 1803—1805, S. Occhi u Mlecima za 1806. i dalje, a Demarchi u

20. *Trattenimento Accademico sopra l'Aerologia ed il Calcolo Infinitesimale*⁴⁷ per i signori Marino di Pozza, Giovanni di Natali, Luca Stulli studenti di Filosofia e Matematica il secondo anno del loro corso nel Collegio delle Scuole Pie il dì 20. Luglio 1792, str. 20, 4 table, 8°, KMB.

1793.

21. Aneks (ad *Regolamenti* . . . , kao pod r. br. 2), str. 2 (bez paginacije).
 22. *Ordò officii divini*.
 23. (SORKOČEVIĆ MIHO) *Elogio dell'abate Francesco Stay*,⁴⁸ str. 28, 8°, NBD, KMB.
 24. (ZUZORIĆ BRNJA) *Besjedde duhovne oza Bernarda Zuzzeri Dubrovčanina Druscbe Jesussove recene prid Skupstcinom Dobre Smaerti u Zaerkevi S. Ignazia u Dubrovniku*, str. XXIV + 424 + 2, 4°. NBD, KMB. Napomena: Djelo je dao tiskati učeni Džanluka Volantić. U knjizi se, na str. VII—XVI, nalazi autorov životopis od Đura Bašića pod naslovom »Breve ragguaglio della vita del P. Bernardo Zuzzeri della Compagnia di Gesù. Descritta dal Padre Giorgio Basich della medesima Compagnia.«⁴⁹

1794.

25. (FERIĆ ĐURO) *Fabulae ab illyricis adagiis desumptae*, str. 143 + 1, 8°, NBD, KMB.
 26. *La Malinconia, esercizio letterario tenuto dagli scolari di rettorica nel Collegio delle Scuole Pie di Ragusa*, str. 4, in folio, Prag.⁵⁰

Splitu od 1819. dalje. Slično piše u o. c., *Dubrovački zabavnik*, 58. Danas tih kalendara više nema u knjižnici Dubrovačke biskupije.

⁴⁷ Djelo sadržava nekoliko tablica (*tavola* 8, 9, 10, 11) koje je gravirao F. Allegrini. Vjerojatno su preuzete iz nekog drugog djela.

⁴⁸ Autor je posvetio svoj elogij Benju Stojkoviću Stayu, bratu Franovu, 1. XI 1793.
⁴⁹ Zanimljiv je Volantićev predgovor *Sciozu*, str. III—VI. Moli da se uvažuje »dvoje neurednosti«. »Namjeritohjesce najprije na gneke rjeci, alli veoma malle, sasma Italian-ske, koje umetnu Bernardo tamo i amo u svoje Besjedde: nu radi koga usroka? Jedallije Slovinski Jesik toliko ubogh, da bes pomochi Italianskoga nemoscese gnim samiem svaka miso isgovoritti? Nije u istinu. Prem je plodan obilan i podoban svakomu Pismu i svakoj vaersti od Kgniscenstva; i tkogodje i mallo gnemu vjeset sadovoglnochje ovu istinu svjedocitti. Jedallije Bernardo bio svoga rodnoga jesika neumjetan? Nemoscese ni to raslocitto sumgnitti; budduchi on sa u gnemuse stanovitije utemeglitti od paerve mladosti istrajo mnogo ljetaa u pripomgnivu nauku isvaersna govoregna. Jedina dakle svaerha, sa koju sluscjascese kadgod kojom rjeci Italiansom, bi er budduchi one rjeci u Dubrovniku proslele u svaciju obicij, i imajuchi ih po vas dan u ustieh i isti puk drobni, hotiascese ugodit nacinu od govoregna svoieh Sluscjaozaa sa bit lasno i svaersceno od svakoga rasumjen.« Uz ovaj puristički prigovor možda će netko zamjeriti što Zuzorić donosi i priče iz djela poganskih pisaca. Ali takva je bila moda u 17. st. i početkom 18. st. i ni veliki Segneri nije bez te mane. Usp. i M. Pantić, »Rukopisi negdašnje biblioteke Bizaro u Historijskom institutu u Dubrovniku«, *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku VIII—IX*, Dubrovnik 1960—1961, str. 565—566.

⁵⁰ V. Adamović, *Gragja za istoriju dubrovačke pedagogije I*, Zagreb 1885, str. 89, vidio je i potanko opisao djelo. Tekst te i drugih školskih priredbi dao mu je na uvid poznati bibliofil Luka Pavlović. Nešto kasnije djela br. 26 i 33 nije našao J. Posedel, »Povjest gimnazije u Dubrovniku«, *Program . . . gimnazije u Dubrovniku za šk. god. 1901—1902*, *Dubrovnik* 1902, str. 17—18.

27. *Ordo officii divini.*
28. *Pratica di divozione pe' dieci venerdì da farsi ad onor di Dio e del Gloriosissimo Appostolo dell'Indie San Francesco Saverio della Compagnia di Gesù coll'aggiunta di una Novena in onor del medesimo Santo,* str. 80, 8°, NBD.
29. *Regolamenti della Repubblica di Ragusa per la navigazione nazionale,*⁵¹ str. 24, 8°, NBD, KMB.
30. *Trattenimento accademico sull'aria comune*⁵² *per i signori Luca di Gozze, Matteo Saverio di Zamagna, Matteo Luigi di Zamagna, studenti di filosofia e matematica il secondo anno del loro corso nel Collegio delle Scuole Pie il dì . . . Luglio 1794,* str. 24, 8° KMB.
31. (WILLI VERONESE ANDREA) *Raccolta di alcuni interessanti opuscoli,*⁵³ str. 16, 8°, KMB.

1795.

32. (WILLI VERONESE ANDREA) *Segue la raccolta degli opuscoli,*⁵⁴ str. 17, 4°.
33. *I costumi, esercizio letterario da tenersi dagli scolari della rettorica e dell'umanità nel Collegio delle Scuole Pie in Ragusa l'anno MDCCXCV.*⁵⁵
34. *Ordo officii divini.*
35. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) (Izgubljeno djelo o srcu Marijinu, vjerojatno na latinskome jeziku).⁵⁶

⁵¹ Uz pročišćeni zakonski tekst knjiga donosi i kurs valuta (*Ragguaglio delle monete*) i skalu plaća za razna zvanja u pomorskoj privredi (*Tariffa dei salari*; na str. 24.

⁵² U djelu su prikazana 33 fizikalna eksperimenta.

⁵³ Djelo je posvećeno Marinu Zlatariću, članu rimske Arkadije i *Accademia Etrusca* u Cortoni. Autor, član torinske Akademije *degli Unanimi*, objavljuje 4 dokumenta u vezi s arheološko-historijskim radom Ivana Josipa Pavlovića Lučića, i to: 1) svoje pismo Pavloviću Lučiću iz Verone 25. XI 1791; 2) i 3) pisma C. Venutija iz Cortone Pavloviću Lučiću od 24. IX 1792. i 21. I 1793; 4) jedno pismo iz Zadra iz 1793. i izvod iz rimske revije *Giornale Ecclesiastico di Roma*, br. 49, od 10. XII 1791. o Pavlovićeve radu o sv. Savi. Zanimljivo je da I. J. Pavlović Lučić u katalogu, navedenom u bilj. 43, i u *Catalogus librorum Latine, Italice, Illyrice Typis Editorum ab anno 1785 usque ad annum 1808 a Joanne Josepho Paulovich Lucich J. U. D. Canonico et Provicario Generali Macarensi Dalmata, nec non plurium Europae celebrium Academiarum Socio etc. etc.*, Ragusii MDCCCVIII, Typis Antonii Martecchini, str. 8, pod br. 4, smatra to djelo svojim. Taj rijetki katalog ima Sveučilišna knjižnica u Zagrebu a signatura mu je R II F 8.

⁵⁴ G. Valentini, *Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro, Zagabria 1855*, donosi, pod istim brojem 1178, i drugi dio našeg br. 31 s posebnom paginacijom. Tu su tiskani: 1) rasprava I. J. Pavlovića Lučića o zemljoradnji u Dalmaciji; 2) njegova latinska pisma papi Piju VI, G. Laudonu, ocu Fedelu iz Zadra, A. Baričeviću i o Bonaventuri iz Piacenze, datirana u Makarskoj 1787—1795. To djelo nalazi se vjerojatno u Mlecima i nismo ga vidjeli.

⁵⁵ V. Adamović, o. c., 90, vidio je to djelo. Studenti su raspravljali o tjelesnom (lov, ribanje, jahanje, loptanje, umjerenost u jelu i piću, poljodjelsko vježbanje), moralnom i umnom odgoju.

⁵⁶ I. J. Pavlović Lučić u djelu *Alcuni esercizi della più insigne cristiana pietà*, Venezia 1808, u poglavlju II *Esercizi di pietà verso il purissimo Cuore di Maria San-*

36. *Saggio analitico sulle operazioni dell'anima*⁵⁷ da tenersi dagli studenti di filosofia e matematica il primo anno del loro corso nel Collegio delle Scuole Pie il dì 25. e 26. Giugno 1795, str. 16, 8°, NBD, KMB.
37. (SORKOČEVIĆ MIHO) *Elogio dell'abate Raimondo Cunich*,⁵⁸ str. 48, 8°, NBD, KMB.
38. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *Način za bogoljubno štovati prisvete rane Isusove*,⁵⁹ 12°.

1796.

39. *Esercizio Accademico di Fisica Sperimentale*⁶⁰ da tenersi dai signori Michele Antizza, e Giovanni Tromba studenti di filosofia, e matematica nel Collegio delle Scuole Pie il dì 21. di Luglio 1796, str. 4, 4°, KMB.
40. (IVELJA NIKOLA) *Elogio di S. E. Andrea Querini di Ser Zuanne. In occasione del giro da lui intrapreso in Dicembre u. d. delle lince di Sign, Knin, Triplo Confine, Vergoraz, Macarsca, Narenta ec. ec. e delle grandi provvidenze da lui stabilite, onde presidiare la Provincia della Dalmazia dalla peste, che desolava la Bossina*, str. 21 + 3, 8°, KMB.
41. *Ordo officii divini*.
42. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *Ad Antonii Gallonii de Martyrum Cruciatibus Librum Brevis Additio Joannis Josephi Paulovichii Lucichii . . .* str. 30 + 4, 8°, NBZ, Prag.
43. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *Dottrina Cristiana per la Confessione e Comunione*,⁶¹ 12°
44. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *Il ciuffetto alla moda*.⁶² *Lettera di Gian Giuseppe Dottor Paulovich Lucich . . . ad un soggetto di qualità*, str. 13 + 3, 8°, NBZ.

tissima, str. 53, piše: »A giusto conforto degli Amanti del Cuore di Maria credo ben di riferire qui il mio ricorso al Papa, che si è di già veduto promulgato colle stampe di Ragusi nell'anno 1795.« Na žalost, autor ne daje tačna naslova. U *Catalogus librorum . . . typis editorum ab anno 1785 usque ad annum 1808 a J. J. Paulovich Lucich, Ragusii 1808*, to se djelo ne navodi.

⁵⁷ Spominju se J. Locke, E. Condillac i drugi filozofi. Sudjeluju Jero Natalić, Dživo Gučetić, Vlaho B. Kabužić, Niko Taljeran, Miho Antica i Ivo Tromba.

⁵⁸ Posvećeno je učenoj rimskoj dami Mariji Pizzelli »fautrice delle buone lettere, e de' primarj coltivatori d'esse, ammiratori di sue virtù, cognizioni, e de' talenti; fondamento dell' amicizia, e osservanza loro, e de' lontani, che ugualmente l'onorano«. Djelo je značajno jer daje podatke očevica o literarnim i likovnoumjetničkim preokupacijama vodećeg člana rimske kolonije hrvatskih latinista i o ambijentu u kojem su živjeli.

⁵⁹ Naslov donosimo prema I. Kukuljević Sakcinski, o. c., br. 1437. Citirani *Catalogus* donosi, na str. 11, pod br. 9, naslov tog djela u latinskom prijevodu *Cultus SS. Christi Vulnerum*, in 12, Rhacusii 1795.

⁶⁰ Raspravljaju o elektricitetu.

⁶¹ Usp. J. J. Paulovich Lucich, *Catalogus*, str. 8, br. 6.

⁶² Da je tiskana u Dubrovniku, tvrdi A. Meneghelli, *Poche linee intorno alla vita e alle opere di Monsignore Gian Giuseppe Paulovich Lucich canonico e pro-vicario di Macarsa*, Padova 1841, str. 30. Na knjizi, možda zbog njena antifrancuskoga sadržaja,

45. *La lingua slava*.⁶³ *Esercizio letterario di erudizione patria e nazionale tenuto dagli scolari della Rettorica nel Collegio delle Scuole Pie in Ragusa l'anno MDCCXCVII*, str. 14 + 2, 16°, KMB.
46. *Ordo officii divini*.
47. *Primi principj di gramatica scelti dal teatro della latinità ad uso degli scolari nei collegj delle scuole pie*, str. 167 + 1, 8°, NBD.
48. (ILIJIĆ GRGUR) *Epistola pastoralis*⁶⁴ . . . *Fratris Gregorij a Varess episcopi ruspensis et coadjutoris Vicarii Apostolici in Bossina Ottomana*, str. 16, 8°, KMB.

49. (DIDOŠ NIKOLA) *In apologeticis conatus. Reverendissimi Canonici Theologalis, Theologi archiepiscopalis censoriae responsiones excerptae ab ipsomet ex prolixiore suo manuscripto*, str. 21 + 1, 8°, KMB.⁶⁵
50. (BORGO CARLO) *Orazione in lode di S. Ignazio Lojola . . . detta in Reggio dall'abate Carlo Borgo*, str. 53 + 3, 8°, NBD, KMB.
51. (FERIĆ ĐURO) *Ad clarissimum virum Joannem Muller Georgii Ferrich Ragusini Epistola. Huic Accedunt Illyricae Linguae Poemata triginta septem latinis carminibus ab eodem reddita*, str. 64 + 4, 8°, NBD, KMB.
52. (LAHARPE JEAN FRANÇOIS) *Cosa sia il fanatismo nel dialetto rivoluzionario ossia della persecuzione suscitata da' barbari del secolo diciottesimo contro la religione cristiana, ed i suoi ministri. Riflessioni di Gianfrancesco Laharpe*,⁶⁶ str. XVI + 218, 8°, NBZ, HAD, Sv.

nema mjesta tiskanja. Autor se obara na suvremenike, pristaše Francuske revolucije, koji poput L. J. Bruta (koga obožava »fino alla superstizione, qual autore della mal intesa libertà, la combricolona dei moderni entusiasti, i quali fanno autori di essa quei moderni che mai teoreticamente la proposero nel turpe aspetto, in cui costoro l'amano e la pretendono in pratica«) nose pramenove kose duboko preko čela (str. 4). Revolucionari »i figliuoli redivivi dell'antico Bruto« donose zlo. Ipak, svi koji nose takvu frizuru nisu opaki; neka se stoga ugledaju u čudoredne poganske velikane koji su mrzili tu frizuru jer je skrivala čelo, »sjediste stida«. Kršćanima pogotovo takva frizura ne priliči.

⁶³ Usp. Ž. Muljačić, o. c., str. 592 i V. Adamović, o. c., str. 92—94.

⁶⁴ Djelo bilježi I. A. Kaznačić, *Biblioteca . . .*, br. 2133. O Ilijiću fra Grgu, apostolskom vikaru za Bosnu i Hercegovinu, podatke daje J. Jelenić, *Bio-bibliografija franjevac Bosne Srebreničke I*, Zagreb 1925, str. 116—122. Jelenić piše da je to djelo tiskano u Padovi 1800. god. Dr T. Jakić uspio je naći u KMB dubrovačko izdanje. Signatura mu je 78—V—1664.

⁶⁵ Usp. I. A. Kaznačić, o. c., br. 2139. Dr T. Jakić našao ga je u KMB pod signaturom 48—VI—39. Za autorstvo usp. bilj. 70.

⁶⁶ Teško je reći da li je ovo polemično djelo, upereno protiv ideologije francuske revolucije, zaista tiskano u Dubrovniku, poznatu sa svoje stroge neutralnosti. Nema nigdje oznake štamparije, a umjesto *Ragusa* stoji kod naš vrlo rijetka dubleta *Ragusi*. KMB i NBZ imaju jedno izdanje istog djela, tiskano u *Cristianopoli* (?). Tu, na str. VI,

53. *Ordo officii divini.*
54. (TROSANI SIMO) *Bogogljubnos prema smartnu arvagnu Isukarsta otkupiteglja nascega kojase djelluje u Petak Veliki od 18. do 21. ure. Na uspomenu od tri ure u koje visje Jesus na Kriscju isdiscjuchi sa nasce Spasegne sloscena i istomacena u slovinski jesik po D. Simu Trosani Dubrovcaninu Kanoniku Sv. Jerolima u Rimu*⁶⁷ str. 71 + 1, 8°, NBD, KMB.

1799.

55. (AVRILLON JEAN ÉLIE) *Riflessioni affetti e pratiche sopra la divina infanzia di Gesù Cristo pel dì XXV di ciascun mese. Opera del Padre Giovanni Elia Avrillon*, str. 163 + 3, 8°, NBD, KMB.
56. (FERIĆ ĐURO) *Ad clarissimum virum Julium Bajamontium Spalatensem Georgii Ferrich Ragusini Epistola*, str. 24, 8°., NBD, KMB.
57. *Kratko wwiežbanje za spraviti se podobno na izpoviest i pričestjenje po jednomu Ocu Družbe Jezusove*,⁶⁸ KMB.
58. *Ordo officii divini.*
59. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *L'albero del buon, e del cattivo critico inventato e colla scorta de' migliori autori e de' più purgati riflessi diciferato da Giangiuseppe Paulovich Lucich Dottore in ambe le leggi, patricio, canonico, e provicario generale di Macarsca, socio delle più celebri accademie dell'Europa, etc.*,⁶⁹ str. 11 + 1, 8° KMB,
60. (STRATICO GIANDOMENICO) *Lettera pastorale di Monsignor Gio: Domenico Stratico vescovo di Lesina e Brazza alli Parochi e Sacerdoti della sua Diocesi*, str. 8, 8°, NBZ.
61. (DIDOŠ NIKOLA)⁷⁰ *Vindiciae Canonici Theologalis Spalatensis in complicatas ineptitudines et insanias falsas R. P. Theologi archiepiscopalis quas elapso mense maii evulgare curavit*, str. 30, 8°, KMB.

stoji: »Un'altra Versione del *Fanatismo* colla data di Ragusi fu pubblicata poco dopo questa di Cristianopoli; quella di Ragusi è diversa da questa, e di altro traduttore, benché porti in fronte, presa in prestito per onoranza, una parte della nostra prefazione, che in miglior modo vi si presenta alla pagina susseguente.« Ako je to istina, dubrovačko izdanje bi bilo drugo, a kristijanopolsko treće (preštampano prema prvome, objavljenom u istom mjestu).

⁶⁷ Autor tumači kako se ta nova pobožnost razvila najprije u Južnoj Americi, a zatim u Evropi. Iz Italije je pred 3 godine prešla u Dubrovnik »Nasada 3 godiscta pocescese djellovati u Italijski jesik. Alli sa sadovogliti Bogogljubnosti i onieh, koi dobro vjescti njesu od Italijanskoga jesika, odrediōsam obratiti u nase slovinski jesik ove liste nekase mosce svak okoristiti, sctiuchi u svoj materinski jesik.«

⁶⁸ Naslov donosimo po kasnijem pravopisu kako ga navodi I. A. Kaznačić, o. c., br. 1209. Usp. I Kukuljević, o. c., br. 2329.

⁶⁹ Posveta, datirana u Makarskoj 4. II 1799, upravljena je M. Zlatariću.

⁷⁰ Iz velikog lista koji sadržava sliku I. J. Pavlovića Lučića s bio-bibliografskim podacima (ima ga Sveučilišna knjižnica u Zagrebu signatura R II F 7) saznajemo da je tog literata primila za svog člana splitska akademija »curante Reverend. D. Nicolao Didos Primatiali Spalatensi Theologali Canonico«.

62. (BORGIA ALESSANDRO) *Varhu Kraglietva Marijna govoregna Prisvitloga i Priprostovanoga Gospodina Alessandra Borgie Arki-biskupa i bana Feramskoga Dana pria na svitlost u Talianski jezik . . . a sada parvi put u slovinski jesik prinesena, i poklognena . . . Gospodinu Stipanu Borgij Svete Rimske Czarque Kardinalu Pridostojnomu, i Sveti Poslagna Apostolski u svemu Istoku Glavaru. Od Gospodina Gargura iz Varessa Biskupa Ruspskoga, i Namisnika Apostolskoga u svoj Bosni i Hertczegovini (sic), str. 140. Privez (u istom zadnjem arku) Način Pribogogliubni za Stovati Priveseto Uznesegne Marijno na nebo Prikazan svemu puku Naroda Slovinskoga a osobito svim Pravovirnim Bosne i Hertczegovine od Prisvitloga i Pri-postovanoga Gospodina Gargura iz Varessa Biskupa Ruspkoga (sic), i Namisnika Apostolskoga, str. 8, 8°, Sv.⁷¹*
63. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *Dilla bogogliubna za primati spasonosno privesete Sakramente Ispovidi i Pričestegna Sloxena, i poklognena na čast Privesetoga Sarcza Isusova Od Ivanajozipa Paulovichia Lučichia Makaranina . . ., s. l., s. n. e., s. a., str. 46 + 2, 16°, Sv.⁷²*

1800.

64. *Calendario e Lunario dell'anno 1800. Composti per lo Stato di Ragusa, nepaginirano (str. 24), 16°, Prag.*
65. *Orationes et preces dicendae pro opportunitate temporis in unum collectae, ac dispositae pro cathedrali ecclesia, str. 10 + 2, 4°, NBD.*
66. *Ordo officii divini.*

⁷¹ Na istom listu stoji da je kardinal S. Borgia isposlovao da I. J. Pavlović Lučić bude izabran za člana akademije *Volscorum* u Velletriju 10. I 1797. J. Jelenić, o. c., smatra da je autor knjige *Varhu Kraglietva Marijna govoregna* i priveza *Način Pribogogliubni* upravo I. J. Pavlović Lučić: ». . . ima se znati, da je ovo djelo još za živa Ilijića sebi pripisivao njegov intimni prijatelj i neko vrijeme vrli pomoćnik, makarski kanonik Ivan Josip Pavlović-Lučić. O tome se može svatko uvjeriti, tko pročita »*Catalogus*« (. . . tj., djelo citirano u bilj. 53, op. Z. M.), što je 1808. tiskom objelodanjen u Dubrovniku i što sam ga ja 1918. našao u franjevačkoj knjižnici u Makarskoj. U tome se katalogu, na 12. stranici, pod 14. brojem čita, kako je Lučić-Pavlović ilirski izdao i »*De Regno Mariano Sermones*« i to »*sub nomine Gregorii a Varess Episcopi Ruspen-sis et Vicarii Apostolici Bosnensis in 8 Rhacusii 1799*«. Značajno je, da je gornje riječi sam Pavlović-Lučić podvukao i da se pravopis djela »*Varhu kraglestva Marijna govoregna*« ne slaže s Ilijićevim pravopisom. Sve što rekoh o djelu »*Varhu kraglestva Marijna govoregna*« vrijedi i za njegov prilog: »*Nacin pribogogliubni (. . . . .)*« . . . .«. Nije nam logično zašto bi se Pavlović Lučić krio pod imenom svog prijatelja, pa stoga u popisu Trevisanovih djela i u statistici bilježimo ta djela kao Ilijićev prijevod s talijanskoga odnosno njegov originalan sastav. Zahvaljujemo dr Vinku Foreticiu što nas je upozorio na Jelenićevo mišljenje.

⁷² J. J. Paulovich Lucich, *Catalogus*, str. 12, br. 13, prevodi naslov latinski *Actus devotissime exercendi in suscipiendis Poenitentiae et Eucharistiae Sacramentis*.

1801.

67. *Manifestazione esatta che la Nazione Dalmata invia a lume della Nazione Italiana per solo oggetto di smascherar l'impostura*,⁷³ str. 20, 8°, HAD.
68. *Ordo officii divini.*
69. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *Kratko iskazagne xivota, smarti, i čudesaa S. Ivana Nepomucena . . .*,⁷⁴ str. 12, 8° NBZ.
70. (PAVLOVIĆ LUČIĆ IVAN JOSIP) *De theologo episcopi Epistola Joannis Josephi Paulovichii Lucichii J. V. D. Canonici, et Provicarii Generalis Macarensis, nec non Delegati Apostolici Bosnensis etc. etc. Ad Illustrissimum ac Reverendissimum D. D. Gregorium a Varess Ruspensem Episcopum, et Vicarium Apostolicum Bosnensem quam idem Praesul e latebris sui Vicarialis Archivii erutam in vulgus edendam nunc primum curavit*, str. 36, 16°, KMB.
71. *Philippicae sacrae seu orationes*,⁷⁵ str. 83 + 1, 8° C, NBZ.

1802.

72. (S. C. T.) *Mollitva sedam bollesti Blasgene Djevize Marie*, str. 8, 16°, KMB.

Napomena: Ta knjiga nema oznake izdavača. Vjerojatno je Trevisan za života počeo da je tiska.

D o d a t a k

Osim navedenih 72 izdanja (s rezervama za br. 52 i 67) sigurno je neko od ovih izdanja Trevisanovo :

1. *Tauruno capto anno MDCCLXXXIX Epigramma*,⁷⁶ letak, s. a., s. n. e. (rukom dodano: Michaelis de Sorgo P. R.), Prag.

⁷³ Anonimni pisac brani zadnjeg generalnog providura u Dalmaciji A. Querinija od optužbi koje protiv njega iznosi mletački jakobinac G. A. Spada u *Memorie Apologetiche* da je pomogao austrijsko zaposjedanje Dalmacije i odbio komesare poslane iz Mletaka u Zadar da organiziraju demokratsku vlast. U stvari, Querini je obuzdao nemir antidemokratskih masa, spasio malobrojne »geniali Democratici« i spriječio iskrcavanje u Zadru hrvatskih četa (*Schiavoni*), potjeranih iz Mletaka. Anonim brani austrijsko pravo na Dalmaciju i veseli se što jakobinci nisu uspjeli da zasade »stablo slobode«. Sadržaj knjige, oblik *Ragusi* i činjenica da nema oznake tiskare ukazuju na to da to možda nije dubrovačko izdanje.

⁷⁴ U posveti don Šimi Vuletiću autor piše: » . . . xelechi vehoma ja koristan bitti Narodu Slovinskomu momu . . . odlucio sam (po obicaju) uz ovo tamno pokladgne vrime ovi mali trud uciniti.«

⁷⁵ Knjigu su izdali makarski arhidakon I. Nikolić Dujmović i 6 kanonika (kao prvi se spominje I. J. Pavlović Lučić).

⁷⁶ Tekst epigrama odnosi se na osvajanje Beograda i glasi:

Contorsit belli fulmen Laudonus, & altis
Miles Tauruni in maenibus obstupuit:

2. »Predbrojni arak⁷⁷ na Feričeve psalme«.
3. »Red predavanja Pravničke škole« (bilo je određeno da se tiska svake godine od 1794. dalje.⁷⁸)
4. Sonet Đ. Ferića.⁷⁹
5. Borčić Marin, *Poviest kraljeva, banova itd.*,⁸⁰ Dubrovnik 1799, 8°.
6. Bajamonti Julije, Soneti.⁸¹
7. Stulli Ivo, *Nauk krstjanski*, Dubrovnik (god. ?).⁸²
8. »Prospetto di associazione«⁸³ za djelo F. M. Appendinija *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura dei Ragusei*«.

Vjerojatno je Trevisan izdao i neka djela i tiskanice koja se bez tačnih bibliografskih podataka spominju u izvorima.⁸⁴ S druge strane, moramo odbiti lapsus A. Krše⁸⁵ da je Trevisan izdao na našem jeziku Đurđevićev *Život S. Benedikta Opata*, jer je to djelo izdao Occhi.⁸⁶

Interea Ottmanidum late premit arva ruina,
Et vir fractae urbis constitit in medio:
Tum prisci Austriadum sese erexere sepulcris
Manes placati grandibus inferiis.

N. B. *Taurunum* su historici 18. st. locirali na mjestu kasnijeg Beograda iako su znali da ga Plinije pozna na mjestu Zemuna.

⁷⁷ Usp. I. Milčetić, o. c., 221. Iz teksta Bajamontijeva pisma od 22. 7. 1790.: »Ella troverà qui unita una picciola lista di associati al salterio metrico latino del suo Signor abate Ferrich« nije sasvim jasno je li Sorkočević bio poslao Bajamontiju tiskani prospekt ili samo rukom pisani poziv na pretplatu, kako bi se iz Milčetićeve interpretacije moglo shvatiti.

⁷⁸ Usp. Ž. Muljačić, »Dubrovačka 'Pravnička škola' (1794—1808)«, *Beritićev zbornik*, Dubrovnik 1960, 231. Ne zna se ni da li su bile tiskane svjedodžbe za dake te škole.

⁷⁹ I. Milčetić, o. c., 231.

⁸⁰ I. Kukuljević, o. c., br. 246.

⁸¹ I. Milčetić, o. c., 211. Možda Bajamonti misli na br. 7 našeg Popisa.

⁸² I. Kukuljević, o. c., br. 1816.

⁸³ *Arhiv obitelji Bizzarro I*, 47. pismo A. Krše I. Bizzarru od 1. 8. 1801: »Eccovi una lettera del Padre Francesco Appendini, e una copia del Prospetto di associazione per la sua opera«. Isti, u 48. pismu od 1. 6. 1801. piše: »Sono curiosissimo di sapere, se abbia avuto buon successo a Venezia il Prospetto d'Associazione alla Opera del Padre Franco che io vi ho mandato . . . e se vi sia concorso. A Ragusa si sono trovati Associati per 350 copie, e si è fatto tutto quello che si è potuto, giacchè vi si sono fatti sottoscrivere quasi tutti quelli, che sanno leggere.« U 54. pismu od 5. 8. 1801. isti piše: »Mi dispiace che l'Associazione all'opera del Signor Appendini faccia pochi progressi. Confesso però che io mi ci aspettavo. Per quanto essa sia e eruditissima, e eccellentissimamente scritta, essa non doveva trovare gran spaccio in Paesi, che sono estranei alla storia di Ragusa.« U 56. pismu od 19. 8. 1801. ponovno traži da mu javi broj pretplatnika.

⁸⁴ Npr. *Canzone sulla Pace* M. Sorkočevića, sonet P. Brattija, bivšeg profesora retorike u Dubrovniku, epigram Đ. Ferića (v. 7. pismo A. Krše od 1. 2. 1798), mnogobrojna kraća djela, za koja nije često ni jasno da li se šalju tiskana ili u rukopisu, spomenuta u pismima 14, 16, 17. A. Krše i u korespondenciji J. Bajamontija.

⁸⁵ *Arhiv obitelji Bizzarro I*, 13. pismo A. Krše od 9. 11. 1798: »Andrea Trevisan non ha stampato che pochi libri Illirici. Il migliore ch'egli abbia pubblicato, è *Vita di S. Benedetto* scritta dal celebre Giorgi detto Giorgetti.«

⁸⁶ Usp. Ž. Muljačić, o. c., 604.

PREGLED RADA

Djela po sadržaju	1788	1789	1790	1791	1792	1793	1794
	h. t. l.	h. t. l.	h. t. l.	h. t. l.	h. t. l.	h. t. l.	h. t. l.
1. Politika							
2. Govori i pisma						24	
3. Gramatike				17			
4. Historija i arheologija			8 11				31
5. Biografije		3				23	
6. Pravo		2		13		21	29
7. Nabožna djela, teologija, moralka i sl.		5	9	16			28
8. Kalendar					19	22	27
9. Lijepa književnost	1	4	7 10	15 14			25
10. Popularno-znanstvena djela (školske priredbe)		6	12	18	20		26 30
SVEGA :	1	1 4	1 4 1	1 4 1	1 1	1 2 1	5 2
SVEGA PO GODINAMA:	1	5	6	6	2	4	7

Autori

Dubrovčani	1	1 3	1 3 1	1 2 1	1 1	1 2 1	3 2
Ostali Dalmatinci		1	1	1			
Ostali Hrvati							
Talijani (sami ili s Hrvatima)				1			2
Francuzi (u talij. prijevodu)							

N. B. Ako u nekom djelu ima odlomaka na raznim jezicima, djelo se klasificira po jeziku na kome je većina odlomaka.

TREVISANOVE TISKARE

1795			1796			1797			1798			1799			1800			1801			1802			Svega			Ukupno			
h.	t.	l.	h.	t.	l.	h.	t.	l.	h.	t.	l.	h.	t.	l.	h.	t.	l.	h.	t.	l.	h.	t.	l.	h.	t.	l.				
									52									67									2			2
	32											60												1	1	1				3
						47																			2					2
																		71							2	2				4
37			40																					4						4
																								4						4
8	35	43 42	44	42		48 54 50	49	57 55 61	62 63			65 69			70 72									9	6	7				22
	34		41			46			53			58	64 66		68										1	10				11
									51			56												2	3	4				9
33 36			39			45						59													11					11
1 3 3			4 2			2 2			1 2 3			3 3 3			1 2			1 1 3			1			12	36	24				72
7			6			4			6			9			3			5			1									

su:

3 1			1 1			1 1	1	2	1	2					1 2				1	1				8	20	16				44
1	1		3 1						1	1 2 1						1 1 2								3	9	6				18
						1				1														1				1		2
	1					1			1																5	1				6
									1	1															2					2

Djela stranih pisaca prevedena na hrvatski klasificiraju se kao hrvatska.

Naslov djela bio nam je odlučujući kod klasificiranja po jeziku.

Ako usporedimo popise Occhijevih⁸⁷ i Trevisanovih izdanja, opažamo na prvi pogled nekoliko činjenica :

1. Dok je Occhi tiskao oko 40% izdanja na našem jeziku (sasvim ili djelomice kad je riječ o dvojezičnim izdanjima kao što su rječnici, oglasi i katalozi), dotle je kod Trevisana tiskano svega 12 hrvatskih izdanja prema 60 stranih. Pa i ako se uzmu u obzir djela koja sadržavaju manje ili veće odlomke na našem jeziku (br. 25 i 51) i, eventualno, 2 djela iz Dodatka (br. 5 i 7), 16:56 ne bi bio mnogo bolji omjer.
2. Premoć talijanskih izdanja u odnosu na latinska (kod Occhija 21 : 6) smanjila se na 36 : 24. Tome su dosta doprinijeli kalendari: Trevisan ih je izdao 10 latinskih i samo 1 talijanski, dok su sva četiri Occhijeva tiskana na talijanskom jeziku.
3. Upada u oči porast interesa kod naših ljudi izvan Republike za dubrovačku štampariju. Dok su Dalmatinci sigurni autori samo dvaju Occhijevih izdanja (br. 2 i 43), Trevisan je objavio 20 djela iz pera Dalmatinaca (18) i Bosanaca (2). Njegovi su klijenti bili: J. Bajamonti (br. 3 i 7), I. J. Pavlović Lučić (br. 16, 35, 38, 42, 43, 44, 59, 63, 69, i 70), N. Ivelja (br. 40), N. Didoš (br. 49 i 61), G. D. Stratico (br. 60), Anonim (br. 67) i kolektiv makarskog kaptola (br. 71). S I. J. Pavlovićem Lučićem u vezi tiskana su i djela br. 31 i 32 a možda i br. 52 i 62. Jedini Bosanac Grgo Ilijić figurira kao autor (odnosno prevodilac) djela br. 48 i 62.
4. Dok je kod Occhija znatan broj autora Talijana (18, uključivši i samog C. A. Occhija), kod Trevisana su Talijani autori ili prevodioci malog broja djela (br. 17, 28, 31, 32, 47, 50; 52, 55). I od tih su neka anonimna, a djela br. 31, 32 (i, možda, 52) stoje u vezi s I. J. Pavlovićem Lučićem. Jedanaest popularno-znanstvenih djela tiskano je zalaganjem Talijana braće Appendini i drugih profesora Kolegija, ali njih klasificiramo, što se autorstva tiče, kao djela hrvatskih đaka.
5. Dok su oba Dalmatinca objavila kod Occhija djela na talijanskom jeziku, kod Trevisana su Dalmatinci tiskali 3 hrvatska, 6 latinskih i 9 talijanskih djela. Tri hrvatska djela iz pera Dalmatinca I. J. Lučića Pavlovića (br. 38, 63 i 69) i jedina hrvatska knjiga Bosanca G. Ilijića (br. 62) tiskani su ikavicom i tzv. dalmatinskim pravopisom. Tu će specifičnost, kad je riječ o dalmatinskim i uopće vandubrovačkim klijentima, sačuvati treći dubrovački tiskar.
6. Iako malo, Dubrovčani su dali u tisak proporcionalno više hrvatskih knjiga nego ostali Hrvati. Što nisu dali više, objašnjava se ne samo prodorom stranog talijanskog jezika u sve slojeve dubrovačkog društva i jakim interesom za latinski, kozmopolitizmom itd., o čemu

⁸⁷ Ž. Muljačić, o. c., 608.

nam svjedoče, uz ostalo, i poznati stihovi M. Bruerovića, nego i po svojoj prilici neprodanim zalihama nabožnih knjiga, koje su kod Occhija bila zapravo jedina jednojezična hrvatska izdanja. U Trevisana opažamo da se hrvatskosrpski jezik počinje upotrebljavati i u djelima drugog sadržaja.

Trevisanova tiskara ukazuje nam se kao oprezno državno poduzeće koje radi na principu trgovačke računice, gotovo bez određene izdavačke politike i dugogodišnjih planova. Ono, sagledano u historijskoj perspektivi, predstavlja ipak, takvo kakvo je bilo, nužnu stepenicu na putu koji vodi od zanosnih ali za ono doba nerealnih Occhijevih inicijativa do Martecchinijevih ostvarenja, kojima Dubrovnik prednjači u narodnoj borbi, kako u pretpreporodnom gibanju, tako i u doba samog preporoda.

I pored postojanja drugih tiskara na Jadranu (Rijeka, Zadar, Kotor i velik broj štamparija u Italiji kojima se i dalje služe naši ljudi) to je poduzeće uspjelo okupiti oko sebe, uz najveći dio dubrovačkih literata stalno nastanjenih u domovini, i ne sasvim beznačajan broj klijenata iz drugih naših krajeva koji su tada gravitirali prema Dubrovniku. Osnivanje tiskare u Splitu, do kojeg je došlo kasnije, u doba Martecchinijeve djelatnosti (oko god. 1813),⁸⁸ bez sumnje je djelovalo na dalji razvoj dubrovačkog štamparstva.

---

⁸⁸ V. Klaić, o. c., 30.

Riassunto

LA SECONDA STAMPERIA DI DUBROVNIK

Dopo la morte dell'immigrato veneziano C. A. Occhi, primo stampatore di Dubrovnik, e il successivo fallimento della »Stamperia Privilegiata« avvenuto nel 1787, il Senato della Repubblica di Dubrovnik decise di salvare quest'impresa, a quel tempo ancora unica del suo genere in Dalmazia, e ne affidò la gerenza al tipografo veneziano Andrea Trevisan, ex operaio dell'Occhi e rimasto solo di molti lavoranti che per varie ragioni erano già da tempo rimpatriati a Venezia. In qualità di funzionario statale il Trevisan amministrò la »Stamperia Pubblica« per 15 anni fino alla sua morte (24 ottobre 1801).

L'autore è riuscito a identificare ben 72 libri pubblicati a Dubrovnik fra il 1788 e il 1802 e avanti, sul frontespizio ed altrove, impresso il nome della città (Ragusa, Ragusium, Dubrovnik e sim.). Può darsi però che due libri di carattere politico in realtà siano stati pubblicati altrove.

Oltre a queste 72 unità bibliografiche che l'autore pubblica in ordine cronologico, sottolineandone, ove si presenta il caso, l'importanza per lo sviluppo della coscienza nazionale, pare che il Trevisan abbia pubblicato ancora alcune opere, irreperibili per il momento. Purtroppo, l'autore non è in grado né di confermare né di smentire le asserzioni di alcuni letterati dell'epoca e del bibliografo ottocentesco I. Kukuljević Sakcinski secondo cui esisterebbero ancora alcune opere editte dal Trevisan.

La »Stamperia Pubblica« fu un'impresa statale che non si distinse per iniziative audaci nell'editoria, doti queste che non mancarono a suo tempo a C. A. Occhi. Essa si trovava continuamente in ristrettezze finanziarie di ogni sorta e non poteva avventurarsi in programmi editoriali irreali che l'avrebbero riportato inesorabilmente in rovina. Non possiamo perciò incolpare il Trevisan di non aver avuto quell'intraprendenza e quell'entusiasmo per l'eredità culturale del popolo croato che ornava il suo predecessore. Tuttavia, essa rappresenta un passo in avanti nella storia dell'attività editoriale a Dubrovnik essendole riuscito ad attrarre, oltre ai sudditi della Repubblica, anche altri letterati oriundi della Dalmazia e della Bosnia.

Grazie ad Antonio Martecchini (che dirigerà la stamperia dal 1802 al 1835) e a suo figlio Pietro (dal 1835 in poi) la città di Dubrovnik diventerà, con la pubblicazione dei classici dell'antica letteratura croata e di altre opere nazionali, uno dei più importanti centri dell'editoria croata, cose tutte a cui il modesto A. Trevisan vissuto in un'epoca cosmopolitica non poteva aspirare.